

ZÁRÓJELENTÉS

A migrációval kapcsolatos várakozások és az életút-események szerepe a migrációs szándékok kialakulásában és megvalósulásában

(OTKA 101458 PD)

1. A kutatás célja

A migrációs kutatásokban napjainkra általánosan elterjedt az a megközelítés, hogy az egyéni döntéshozás és cselekvés szempontjából a migráció maga egy folyamat (Fawcett 1985, Kley – Mulder 2010, Kley 2011), amely a migráció lehetőségének fontolgatásával kezdődik, amit – az egyéni preferenciák, célok és az észlelt külső lehetőségek alapján – az esetek egy részében konkrét migrációs szándék, illetve terv kialakulása követ, majd végül – részben egyéni, részben külső tényezőktől függően – a tervek egy része ténylegesen meg is valósul. Tehát a migrációs folyamatnak van egy *döntéshozó szakasza* – amelyen belül elkülöníthető a *migráció fontolgatása* és a *migráció tervezése* – és egy *megvalósulási szakasza* (Kley – Mulder 2010).

A migrációs kutatások zöme azonban csak egyik vagy másik szakaszt vizsgálja: vagy a migrációs terveket (és ez alapján a migrációs potenciált), vagy pedig a már megvalósult migrációt, azaz a célországokban élő migránsokat. Kevés olyan kutatás készült nemzetközi viszonylatban is, amelyben a migrációs szándékok, tervek feltárását azok későbbi megvalósulásának vizsgálata követte, és így a szándék és az azt követő viselkedés összevetése megtörtént volna.¹ A migrációs tervek vizsgálata esetén a szelekció feltárása csak a migrációs szándék meglétére korlátozódik, holott ismert, hogy a migrációs szándék nem minden esetben valósul meg, és a megvalósítási szakaszban újabb szelekció zajlik. A bevándorlók (migráció utáni) vizsgálata viszont a migránsok összetételében már a célországok szerinti szelekciós hatásokat is tükrözi: például a migrációs szabályozás, a munkaerő-piaci lehetőségek – azaz a keresleti oldal – hatását. Így összemosódik a migrációs áramlásokat meghatározó külső korlátozások és lehetőségek hatása, valamint az adott területről (országból, régióból) elvándorlók ön-szelekciója (Van Dalen – Henkens 2007; Chort 2012). Ahhoz, hogy a migrációs döntések hátterét, motivációit, e döntéseket meghatározó egyéni tényezőket megismerjük, fontos, hogy a migránsok (ön)szelekcióját a szándék kialakulásától annak megvalósulásáig nyomon kövessük.

Ugyanakkor a migrációs potenciál vizsgálatok – amellet, hogy csak a döntéshozó szakaszra fókuszálnak – nem mindig különböztetik meg a döntési szakasz különböző fázisaiban levőket: a migrációt fontolgatókat, a határozott migrációs tervvel rendelkezőket, illetve azokat, akik már lépéseket is tettek a migráció megvalósítása felé. Holott feltételezhető, hogy a migrációs potenciálnak a szándék „komolysága” alapján elkülönülő

¹ Ennek egyik oka az, hogy panelvizsgálatok esetén a minta kopása, a lemorzsolódás gyakran éppen az elvándorlásból adódik, így a migránsok – különösen a külföldre távozók – nagyobb eséllyel „vesznek el” a következő hullámig, követésük jóval nehezebb (Buck 2000).

típusai (lásd: Fassmann – Hintermann 1998) a társadalmi-demográfiai jellemzőik, illetve különböző (anyagi, kapcsolati, pszichológiai) erőforrásaik stb. szempontjából is eltérő összetételű csoportokat jelentenek.

A fenti megfontolásokból kiindulva a kutatás alapvető célja a *migrációs döntések mechanizmusának* és a *migránsok szelekciós folyamatának* megértése volt. Ezt egyfelől a migrációs szándékok megvalósulásának vizsgálata, másfelől a migrációs szándékok differenciált – a szándék „komolyságát” is figyelembe vevő – vizsgálata révén kívántuk megvalósítani. Továbbá a nemzetközi szakirodalom kurrens eredményei alapján a kutatás kiemelt figyelmet szentelt a *migrációval kapcsolatos várakozások* (a migráció várható előnyeire illetve hátrányaira vonatkozó percepciók), valamint az *életút-eseemények* szerepének vizsgálatára a migrációs szándékok, tervek kialakulásában és részben ezek megvalósulásában.

A kutatási cél két nagyobb kutatási modul keretében valósult meg.

Az *első kutatási modul* egy már meglévő adatfelvétel, az *Életünk fordulópontjai – Erdély* panelkutatás 2006-os és 2009-es hullámának paneladatai és a második hullám címkártya adatai alapján arra keresett választ, hogy

- a 2006-ban mért migrációs szándékok, tervek milyen mértékben és kik esetében valósultak meg 2009-ig (a második adatfelvétel időpontjáig), továbbá migrációs tervek melyik típusát (rövid, illetve hosszú távú külföldi munkavállalás vagy kivándorlás tervezése) követte leginkább tényleges migráció;
- milyen tényezők határozták meg (a kínálati oldalról nézve) a migráció létrejöttét a vizsgált időszakban, és milyen szerepük volt ebben az előzetes migrációs szándékoknak, a migrációval kapcsolatos várakozásoknak és a külső elvárásoknak;
- milyen tényezők magyarázzák a migráció tervezése és megvalósulása közötti szelekciót, azaz milyen tényezők segítettek elő, illetve hátráltatták/gátolták a migrációs tervek megvalósulását?

E vizsgálat célja az volt, hogy bepillantást nyújtsunk az erdélyi magyar népesség elvándorlásának szelekciós mechanizmusába, valamint feltárjuk a migrációs szándék és a megvalósult migráció közötti kapcsolatot.

A *második kutatási modul* keretében kérdőíves adatfelvételt terveztünk a 18–35 éves magyarországi népesség mintegy 1500 fős reprezentatív mintáján, azzal a céllal, hogy a fiatalok – a legnagyobb migrációs hajlandóságú korcsoport – körében a különböző időtávú és motivációjú migrációs tervek előfordulása mellett a *migrációs szándékok háttérét és „komolyságát”* is feltárjuk. E vizsgálatot a migrációt tervezők arányának 2010 és 2012 közötti jelentős növekedése tette időszerűvé (a teljes népesség körében 13%-ról 19%-ra, a 40 év alattiak esetében pedig 24%-ról 40%-ra emelkedett a halmozott migrációs potenciál ebben az időszakban). Ugyanakkor a migrációs terveknek a szokásos kérdéseken² túlmutató részletesebb feltárását az indokolta, hogy ezáltal – különböző szűrési technikák alkalmazásával – a migrációt tervezők sokaságából (nyers migrációs potenciál)

² Magyarországon a TÁRKI 1993 óta rendszeresen méri a migrációs potenciált a migrációs tervek előfordulását és célországát tudakoló kérdésekkel.

elkülöníthetővé válnak a döntési szakasz különböző fázisaiban levők: azok, akik csak fontolgatják a migrációt, illetve azok, akik határozott és konkrét tervekkel, elképzelésekkel rendelkeznek annak megvalósításáról, esetleg már meg is tették az első lépéseket. Ez utóbbi csoport – a „komolyan” tervezők – aránya a vizsgált népességben (a tisztított migrációs potenciál) azért is fontos, mert feltehetően pontosabb képet nyújt a várható migráció mértékéről és összetételéről, ugyanis e csoport tagjai vélhetően nagyobb valószínűséggel fogják megvalósítani migrációs terveiket.

Az adatfelvétel másik fontos sajátossága volt az a célkitűzés, hogy a migrációs szándékok, tervek meglétét a *migrációval kapcsolatos várakozásokkal* (a migráció várható előnyeire illetve hátrányaira vonatkozó percepciókkal), valamint a *fontosabb életút-eseményekkel együtt* tárja fel, ezáltal lehetővé téve a migrációnak az egyéb életút-események kontextusában való elhelyezését. Ez azért is fontos, mert bár több nemzetközi vizsgálat is kimutatta, hogy bizonyos életút-események (mint a felsőfokú tanulmányok elkezdése/befejezése, a munkába állás, a szülői ház elhagyása, a házasságkötés, a párkapcsolat felbomlása) összefüggésben vannak a migrációs szándék kialakulásával (Mulder – Wagner 1993, Mulder – Clark 2000, Kley – Mulder 2010), e kérdéskör vizsgálatára Magyarországon mindaddig még nem került. Az adatfelvételt megelőző három év életút-eseményei mellett az „előrevetített” vagy tervezett (remélt) életút-események feltárását is terveztük. Azt feltételeztük, hogy ezek közt lehetnek olyan események, amelyek hozzájárulnak a migrációs szándék létrejöttéhez (így például a tanulmányok várható befejezése, főképp, ha a helyi munkalehetőségek szűkösségének észlelésével jár együtt), és olyanok is, amelyek a migrációs tervek kialakulást gátolják (például a várható/tervezett gyermekvállalás). Ezen összefüggések feltárása vizsgálatunk egyik kiemelt célja volt.

2. A kutatás menete

Az *első kutatási modul* keretében a kutatás első évében (2011. szeptember 1. – 2012. augusztus 31.) elkészült az *Életünk fordulópontjai – Erdély* panelvizsgálat második hullámbeli címkártya-adatainak gépi rögzítése, továbbá a két hullám adatainak egymással és a címkártya-adatokkal való összekapcsolása, valamint az így kialakított teljes adatbázis tisztítása. Erre azért volt szükség, mivel a címkártyák tartalmazták a második hullám idején külföldön tartózkodó – végleg kivándorolt, vagy (ideiglenesen) külföldön dolgozó – személyek adatait. Azok esetében ugyanis, akiket a korábbi mintából a második hullám során nem sikerült újra megkérdezni, a címkártyán rögzítették a megghiúsulás okát, illetve ha elköltöztek, (amennyiben sikerült kideríteni) a tartózkodási helyet.³ A második hullám kérdőívében a két vizsgálat között huzamosabb ideig (legalább 3 hónapig) külföldön tartózkodókra vonatkozó kérdések is szerepeltek. Mindezek alapján – a két adatfelvételi hullám, valamint a címkártyák adatainak összekapcsolásával – az első hullám során feltárt migrációs tervek megvalósulását a második hullám adatai alapján tesztelni lehetett.

³ Így tehát, ha az elköltözött személyekről sikerült kideríteni, hogy belföldön vagy külföldön tartózkodnak, a migrációs elemzés szempontjából ők nem „vesztek el” (annak ellenére, hogy nem töltötték ki kérdőívet).

Tekintettel arra, hogy a nemzetközi szakirodalomban is kevés panel-vizsgálaton alapuló empirikus elemzés készült a nemzetközi migránsok szelekciójáról, illetve a migrációs szándék és a ténylegesen megvalósuló migráció közötti kapcsolatról, az így kialakított adatbázis különösen értékes. A közép-kelet-európai régióban – a migrációs potenciál vizsgálatok elterjedtsége ellenére – tudomásunk szerint ez az első vizsgálat, amely a teljes kiinduló minta (nemcsak a tervezők) újbóli felkeresésével és az elköltözött személyek tartózkodási helyének rögzítésével lehetővé tette a megvalósuló migrációt magyarázó tényezők részletes feltárását, különös tekintettel az előzetes migrációs szándékok szerepére.

Az elemzések elkezdése előtt azonban a panelkopás (az eredeti minta lemorzsolódása) miatt a két hulláma adatainak együttes kezelése indokoltá tette becslési eljárások lefolytatását, illetve ezek alapján új – az első hullám adatbázisának súlyától eltérő – súlyok létrehozását is. A becslési eljárások alapvetően két célt szolgáltak: egyrészt a belföldön és a külföldön tartózkodók arányának, másrészt a külföldi tartózkodás után visszatértek arányának meghatározását (ezek részletes leírását lásd: Gödri – Feleky 2013a).

Az *Életünk fordulópontjai – Erdély* vizsgálat kiinduló (első hullámbeli) mintáját alkotó 2492 fő közül a második hullám során 1690 fő válaszolt a kérdőív kérdéseire, további 410 főről a kérdezőbiztosoknak sikerült egyértelműen kideríteniük, hogy hol tartózkodtak, 7 fő pedig már nem élt a második adatfelvétel idején. Ennek megfelelően összesen 2107 fő hollétéről rendelkezünk elégséges információval, míg 385 főről nem állt rendelkezésre semmilyen adat. A címkártyák adatai alapján – és a kiinduló minta reprezentativitását biztosító első hullámbeli súlyt alkalmazva – a „biztos hollétűek” (2107 fő) 5,5%-a tartózkodott külföldön a második hullám idején és 15,5%-a belföldön (az eredeti címén vagy máshol), de nem válaszolt a kérdőívre. Az éppen külföldön tartózkodók mellett ugyanakkor a második hullámbeli válaszadók (1690 fő) közt is voltak a migrációban érintett személyek: akik a vizsgálat két hulláma között valamennyi ideig (legalább 3 hónapig) külföldön tartózkodtak, majd visszatértek onnan (a válaszadók súlyozott almintájának 3,2%-a).

Ezen kívül feltételezhető, hogy azok közt, akikről a második hullám során semmilyen információt nem sikerült gyűjteni (385 fő), szintén lehettek külföldön lévő személyek (sőt feltehetően körükben a migránsok aránya valamivel magasabb volt, mint a teljes mintában), továbbá a második hullám során kérdőívet nem kitöltő, ám belföldön tartózkodó személyek között is lehettek olyanok, akik a két hullám között legalább 3 hónapig külföldön voltak. E feltételezésekből kiindulva – a biztosan külföldön, illetve biztosan belföldön lévő csoportok arányát és összetételét is figyelembe vevő modellek alapján – készítettük el a becsléseket. Ezek alapján a kiinduló mintából 129 fő tartózkodott külföldön a második adatfelvételi hullám idején, ami a súlyozott minta 5,8%-át jelenti, és további 69 főt tett ki a külföldi tartózkodás után visszatértek száma, ami a súlyozott minta 3,0%-a.

Elemzésünk során migránsnak tekintettük mindazokat a személyeket, akik a második hullám adatfelvételének idején külföldön tartózkodtak, vagy a két hullám között legalább 3 hónapot külföldön töltöttek, majd visszatértek onnan (együttes arányuk a kiinduló minta 8,8%-át teszi ki). Elemzéseink a külföldön lévők és a visszatértek becsült arányainak figyelembevételével készültek, ám csak a biztos hollétűek (2107 fő) súlyozott almintáján.

A fentiekkel párhuzamosan zajlott a témakörhöz kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalom eddigi eredményeinek áttekintése, feldolgozása. Egyfelől a migránsok szelekcióját vizsgáló empirikus kutatások eredményeit tekintettük át, különös figyelmet fordítva azokra a külföldi követéses vizsgálatokra, amelyek a migrációs tervek, majd az azt követő migráció összevetésével a szelekciós folyamat mindkét szakaszába bepillantást nyújtanak. Másfelől a szándék (a migráció tervezése) és a cselekvés (a migráció megvalósulása) közötti kapcsolat megértését elősegítő Ajzen-féle „*tervezett viselkedés elmélet*” feltevéseit és következtetéseit tekintettük át (Ajzen 1991, 2005a, 2005b), valamint ennek az elméletnek a migrációs döntésekre való alkalmazhatóságát vizsgáltuk. Az első hullám során gyűjtött adatok közt ugyanis szerepeltek a *migrációval kapcsolatos attitűdök* (a kivándorlás várható előnyeire, illetve hátrányaira vonatkozó percepciók), valamint a *szubjektív normák* (a mikrokörnyezetben tapasztalt külső elvárások) is, ami lehetővé tette az Ajzen-féle elméletnek a migrációs szándékok megvalósulása kapcsán történő tesztelését. És végül a migrációs szándék és a tényleges (megvalósuló) migráció között létező inkonzisztencia lehetséges okaira magyarázatot adó szakirodalmi eredményeket is áttekintettük.

Az elemzések előzetes eredményeit az EAPS (European Association for Population Studies) 2012. évi Európai Népesedési Konferenciáján mutattuk be Stockholmban „*The tipping point in migration: from intention to realisation*” címmel. A szakirodalmi áttekintések tanulságait, valamint a panelvizsgálat részletes eredményeit a *Demográfia* c. folyóirat 2013/4-es számában publikált tanulmányunk tartalmazza (lásd: Gödri – Feleký 2013a).

A *második kutatási modul* keretében a kutatás második évében (2012. szeptember 1. – 2013. augusztus 31.) a magyarországi fiatalok körében tervezett adatfelvétel előkészítése és lebonyolítása zajlott. Első lépésként elkészült a korábbi hazai és nemzetközi migrációs potenciál vizsgálatok áttekintése, amelynek során a migrációs szándékok, tervek különböző operacionalizálási módjait, a mérésekre alkalmazott kérdéssorokat gyűjtöttük össze és értékeltük. Ezt követően került sor a tervezett kérdőíves adatfelvétel előkészítésére, kérdőívének összeállítására. A kérdőív összeállításakor figyelembe vettük a korábbi migrációs potenciál kutatások tapasztalatait, eredményeit, valamint a projekt első évében végzett elemzéseink következtetéseit.

Az 55 kérdésből álló kérdőív a migrációs tervek különböző típusainak feltárása mellett, a migrációs szándék „komolyságát”, valamint háttérét és feltételezett magyarázó tényezőit is részletesen vizsgálta. (Ezek mellett a főbb demográfiai és társadalmi-gazdasági háttérváltozókat tartalmazó kérdésblokkok is a kérdőív részét képezték). A potenciális migránsok körében a tervezett migráció célja, időtartama és célországa mellett további kérdések a migráció időzítését, a tervek komolyságát, motivációs tényezőit, a megvalósítás vélt valószínűségét, a migrációra való felkészülés céljából már megtett lépéseket, illetve beruházásokat (nyelvtanulás, információszerzés, külföldi álláskeresés stb.), a külföldön tervezett munkával kapcsolatos elképzeléseket (a munka jellegét, a remélt és a minimálisan elvárt bér mértékét), valamint tanulmányi célú migráció esetén a tanulmányok jellegét is

tudakolták. Mindezzel az általános migrációs potenciál mellett a *valós migrációs potenciál* mértékét és összetételét kívántuk feltárni.

A migrációs szándék előfordulásával összefüggésben lévő tényezők közül – a kutatás célkitűzésének megfelelően – elsősorban a *migrációval kapcsolatos várakozásokat* és a *fontosabb életút-eseményeket* vizsgáltuk. Ezért a kérdőívben a migráció feltételezett hatásaira (várható előnyeinek illetve hátrányainak a megítélésére), valamint a megkérdezettek életútjában az adatfelvételt megelőző három évben bekövetkezett fontosabb életút-eseményekre, és az általuk „előrevetített”/tervezett életút-eseményekre vonatkozó kérdések is szerepeltek. Ez utóbbiak tulajdonképpen „versenyző tervekként” is értelmezhetőek, amelyek gátolják a migrációs tervek kialakulását, még akkor is, ha a migrációs hajlandóság megvan.

Ezek mellett a korábbi migrációs tapasztalat, és az ún. migrációs burok (az egyén környezetéből a külföldre távozott, vagy migrációs terveket fontolgató személyek) feltárására is sor került. A migrációra ösztönző tényezők mellett ugyanakkor a *visszatartó tényezők*, valamint a migráció kapcsán felmerülő *nehézségek, kockázatok megítélésére* is kitért a vizsgálat. Közben – az adatfelvétel előkészítése mellett – folytatódott az életút-események és a migráció kapcsolatát vizsgáló nemzetközi szakirodalom feldolgozása is.

A kérdőív véglegesítését próbakérdés előzte meg, melynek célja a különböző tartalmi, illetve kérdezői hibák kiszűrése, javítása volt. A próbakérdés tapasztalatai alapján a kérdőív véglegesítése 2013. április elején zárult le, majd 2013. április és július között sor került az adatfelvételre. A *Migrációs tervek Magyarországon a 18–40 évesek körében* című kérdőíves adatfelvétel a TÁRKI havonta induló, 1000 fős, országos reprezentatív mintán készülő „Omnibusz” kutatásainak négy hullámán valósult meg. Bár az adatfelvételt eredetileg a 18–35 éves magyarországi népesség 1500 fős⁴ reprezentatív mintáján terveztük, a megfelelő elemszám elérése végett (az előzetes becslések alapján) végül a 18–40 éves korcsoportra terjesztettük ki. Emellett szólt az is, hogy az elvándorlás terjedésével az utóbbi időben a 35–40 évesek körében is nőtt a migrációs hajlandóság. A teljes minta elemszáma – az „Omnibusz” kérdőív migrációs-blokkjára a négy hullám során válaszoló 18–40 évesek száma együtt – 1464 fő, amely nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentálja az adott népességet. Az adatfelvétel tisztított és (véglegesen) súlyozott adatbázisát a TÁRKI 2013. októberében bocsátotta rendelkezésünkre.

A kutatás harmadik évében (2013. szeptember 1. – 2014. december 31.) a kutatási tervben vállalt elemzések elkészítése és az eredmények disszeminációja zajlott. Az első eredmények a *KorFa Népesedési Hírlevél 2013/5* számában jelentek meg (Gödri – Feleky 2013b). Ezt követően a kutatás különböző részeredményeit több hazai és nemzetközi konferencián is bemutattuk (lásd: Közlemények jegyzéke). Részletesebb eredményeket az EAPS (European Association for Population Studies) 2014. évi Budapesten tartott Európai Népesedési Konferenciáján bemutatott előadásunk (*Migration intentions – between dreams and definite plans. The impact of life-course events on different types of migration potential*), valamint az

⁴ Az 1500 fős minta a kutatás hosszabb távon tervezett panel-jellege miatt volt indokolt. Bár a panel-vizsgálat második hulláma nem képezi jelen kutatás részét, ennek előkészítése fontos szempont volt. Ezért a kérdőív végén a kérdezőbiztosok a megkérdezettek hozzájárulását kérték az elérhetőségeik megőrzésére (az újbóli felkeresés céljából).

ugyanitt bemutatott poszterünk (*Why do they stay when they are not supposed to? Reconsidering the push-pull theory*) tartalmazott. A magyarországi fiatalok migrációs terveit vizsgáló kutatás részletes eredményeit az NKI *Kutatási Jelentések* sorozatában tervezzük megjelentetni (kézírata elkészült), ugyanakkor több (hazai és külföldi) szakfolyóiratba szánt tanulmány elkészítése még folyamatban van.

3. A kutatás főbb eredményei

A migrációs tervek megvalósulása és a migránsok szelekciója az *Életünk fordulópontjai – Erdély* panelkutatás (2006, 2009) alapján

A panel-adatbázis a migrációs tervek és a megvalósult migráció közötti kapcsolat vizsgálata mellett arra is alkalmas volt, hogy a folyamat elejétől nyomon kövessük a vizsgált népesség (az erdélyi magyarok) elvándorlásának szelekciós mechanizmusát. Így lehetővé vált a migráció létrejöttét a kínálati oldalról magyarázó tényezők részletes feltárása, és az előzetes migrációs szándék migráció előrejelzésében játszott szerepének tisztázása.

Az eredmények azt mutatják, hogy a migrációs tervek 17%-a valósult meg valamilyen formában a vizsgálat két hulláma között. A hosszú távú külföldi munkavállalásra, illetve a kivándorlásra (is) irányuló terveket kissé nagyobb arányban követte migráció, mint a csak rövid távúakat. Továbbá a 2006-ban kivándorlást (is) tervezők közül jóval többen éltek külföldön a második hullám idején (16%), mint a hosszabb-rövidebb külföldi munkavállalást tervezők közül (8–9%). Ugyanakkor a migrációt nem tervezők körében (tehát előzetes szándék hiányában) is előfordult – még ha viszonylag csekély mértékben is (5%) – a migráció. Összességében a megkérdezettek közel háromnegyede korábbi szándékaival összhangban cselekedett, azaz a terveinek megfelelően migrált, illetve helyben maradt.

Az előzetes migrációs szándék és a megvalósult migráció együttes figyelembevételével négy csoportot különítettünk el: a *helyben maradókat*, akiknek nem voltak migrációs terveik és nem is mozdultak el, a *szándékos migránsokat*, akik terveztek migrációt és a második hullámig eltelt 3 évben meg is valósították azt, az *álmodozókat*, akik ugyan terveztek migrációt, de 3 éven belül nem valósították meg, és a *váratlan migránsokat*, akik előzetesen nem tervezték ugyan, mégis elmozdultak. A legnagyobb arányt (a teljes minta kétharmadát) a helyben maradók jelentették, szintén jelentős volt (a minta egynegyede) az álmodozók aránya, és viszonylag csekély a szándékos és a váratlan migránsok aránya (5%, illetve 3,8%). A második hullámban újra vizsgált migrációs szándékok alapján kiderült, hogy az álmodozók mindössze egyharmada tervezte továbbra is a migrációt (míg kétharmaduk feladta korábbi terveit), ugyanakkor a helyben maradók egytizedénél szintén megjelentek a migrációval kapcsolatos tervek. Ez alapján feltételezhető tehát, hogy a vizsgált népességben belül a migránsok aránya – amit a második hullámig 8,8%-ra becsültünk – idővel tovább növekszik.

Az egyes csoportok összetételét vizsgálva megállapítható, hogy a szándékos migránsok (akiknél a migrációs terveket tényleges migráció is követte) nemcsak fiatalabbak, alacsonyabb

iskolai végzettségűek és kisebb arányban házasok, hanem a hátrányos anyagi, munkaerő-piaci és lakáshelyzet, valamint a relatív depriváció is nagyobb mértékben volt jellemző rájuk, mint a migrációt nem is tervező helyben maradókra. Az álmodozók összetétele több szempontból a szándékos migránsokéra hasonlít, ami arra utal, hogy a szelekció részben már a szándék kialakulásánál végbement.

A migránsok negatív szelekcióját a többváltozós elemzés (logisztikus regresszió) is megerősítette: az anyagi nehézségekkel küzdők, a korábbi életük során többször is munkanélküliséggel szembesülők, a munkájukkal elégedetlenek, valamint a rossz lakáskörülmények közt élők nagyobb eséllyel kapcsolódtak be a migráció valamilyen (akár időszakos) formájába. A pszichés és szociális közérzet szintén meghatározó volt: a biztos támaszt jelentő kapcsolatok hiánya, valamint a gyermek jövője miatti aggodalom növelte a migráció esélyét, akárcsak a saját egészségi állapottal való elégedettség; az anómia (a jövőbe vetett bizalom hiánya, az „elveszettség” érzése) viszont jelentősen csökkentette azt. Két és félszer nagyobb eséllyel mozdultak el az egészségükkel nagyon elégedettek az elégedetlenekhez képest, míg az anómia előfordulása a felére csökkentette az elmozdulás esélyét. Ezek az összefüggések az alapvető demográfiai jellemzőkre kontrollálva is érvényesültek. Összességében tehát elmondható, hogy az erdélyi magyarok migrációs mozgásait tekintve a kétezres évek második felében a megélhetéssel, munkával kapcsolatos dimenziókban inkább negatív szelekció zajlott, a szubjektív egészségi állapot, illetve anómia tekintetében viszont pozitív.

A migráció létrejöttét meghatározó tényezők közt a fentiek mellett külön figyelmet szenteltünk az *előzetes migrációs szándékok*, valamint – az Ajzen-féle tervezett viselkedés elmélet alapján – a *migrációval kapcsolatos várakozások* (a kivándorlás várható előnyeire, illetve hátrányaira vonatkozó percepciók), és az észlelet *külső normák* (elvárások) szerepének is. Az előzőekben bemutatott tényezők mellett a korábbi migrációs szándék meglétét is figyelembe véve, ez bizonyult a migráció esélyét leginkább növelő tényezőnek: a két hullám között több mint háromszor nagyobb eséllyel mozdultak el a migráció valamely típusát korábban tervezők, mint a nem tervezők (miközben a modell magyarázó ereje is jelentősen nőtt). Ez alapján megállapítható, hogy *a migrációs tervek a tényleges migráció statisztikailag szignifikáns előrejelzői*. Ugyanakkor az előzetes szándék figyelembevétele mellett is erős szignifikanciával megmaradt a munkával való elégedetlenség és az anómia említett hatása. Ezek tehát a migrációt a szándékok megléte mellett is elősegítő, illetve a szándékok ellenére gátló tényezők. Mindez azt is megerősítette, hogy *az előzetes migrációs szándékok, tervek fontos, de nem egyedüli magyarázó tényezői a migráció létrejöttének*. A logisztikus regressziós modellben az előzetes tervek változójának bevonása mellett is szignifikáns hatást mutató tényezők tulajdonképpen a szándékok és a cselekvés (migráció) közötti diszkrepanciát is magyarázzák.

A migrációval kapcsolatos pozitív várakozások és részben – csak a szubjektív jóllét változóira kontrollálva (a megélhetés/munka/lakás változókra kontrollálva már nem) – az észlelt külső elvárások szintén növelték a migráció létrejöttének esélyét. Az előzetes migrációs szándékot is figyelembe véve azonban ezek a hatások eltűntek. Mindez azt igazolja,

hogy a migrációval kapcsolatos attitűdök (előzetes várakozások) és a szubjektív normák (észlelet külső elvárások) valóban hatással vannak a migráció létrejöttére, azonban hatásuk – az Ajzen-féle tervezett viselkedés elméletének megfelelően – csak a migrációs szándékon keresztül érvényesül. Azok, akik a migráció révén életük legtöbb területén pozitív változást (javulást) feltételeznek, illetve szűkebb környezetük részéről a migráció irányába ható elvárásokat tapasztalnak, nagyobb eséllyel szövögetnek migrációs terveket, és ezáltal nagyobb eséllyel is mozdulnak el. Adataink tehát alátámasztják az Ajzen-féle tervezett viselkedés elmélet modelljét, noha annak csak két komponensét, az attitűdöket (előzetes várakozásokat) és a szubjektív normákat (külső elvárásokat) sikerült tesztelni.

A már említett negatív szelekció nemcsak a kibocsátó népességhez képest, hanem a migrációs tervek megvalósítása során is kimutatható volt: a terveiket megvalósító szándékos migránsok és a terveiket meg nem valósító álmodozók között. Bár leginkább a nőtlen/hajadon családi állapot növelte (több mint ötszörösére) a tervek valóra váltásának esélyét, a munkával való elégedettségnek és a lakáshelyzetnek is szignifikáns hatása volt. *A munkájukkal elégedetlenek és a hátrányos lakáshelyzetűek* a tervezőkön belül is legalább kétszer nagyobb eséllyel mozdultak el, akárcsak a gyermekeik jövője miatti aggódók, valamint a támaszt jelentő – ezáltal a helyhez kötődést inkább segítő – kapcsolatokkal nem rendelkezők. Az *anómia viszont csökkentette a migrációs szándék valóra váltásának esélyét* (holott annak kialakulásához hozzájárult), és az egészségi állapotuk miatti aggodalom is otthon tartotta a migrációt a tervezők egy részét.

Összességében megállapítható tehát, hogy az erdélyi magyarok elvándorlási folyamatában a migráció tervezési szakaszában korábban kimutatott negatív szelekciót (Gödri – Kiss 2009) a megvalósulási szakaszban is több szempontból negatív szelekció követte. Az a feltételezésünk, hogy bizonyos egyéni erőforrásokkal, a migráció során konvertálható tőkékkel inkább ellátott csoportoknak nagyobb esélyük van rá, hogy migrációs terveiket valóra váltsák, az életkor, az iskolai végzettség és az anyagi tőke tekintetében nem igazolódott. A vizsgálatba bevont tényezők közül egyedül a jövőbe vetett bizalom, a mindennapi dolgok feletti kontroll és az életben való tájékozódás szubjektív érzete (összességében tehát az anómia hiánya) volt az a „tőke”, amely a migrációs tervek megvalósítását elősegítette.

Bár egyéni szinten az előzetes migrációs szándék/terv a migráció elsődleges meghatározója (legnagyobb eséllyel a tervezők mozdultak el), az is látható, hogy a szándékok alapján a tényleges migráció volumenét jelentősen túlbecsülnénk, és a migránsok összetételének becslésében is adódna torzítás. Ahhoz, hogy a migrációs szándékok, tervek a migráció előrejelzésére alkalmasabb indikátorok legyenek, fontos a mérésük „finomítása”. A többváltozós elemzésben az előzetes *migrációs terv* hatása a migráció létrejöttére erősebbnek bizonyult, mint a *migrációs hajlandóságé*. Ez szintén azt jelzi, hogy minél pontosabb a migrációra való „elszántság” mérése, annál jobb a mutató prediktív ereje, tehát fontos a migrációs terveken belül is további – például az időzítésre, az előkészületekre vonatkozó – kérdésekkel szűrni a „komoly” terveket. Ez feltehetően a várható migráció nagyságrendjét és összetételét is pontosabban előrejelző migrációs potenciál mutatót eredményezne.

A Migrációs tervek Magyarországon a 18–40 évesek körében című kérdőíves vizsgálat főbb eredményei

A vizsgálat a migráció időtávja szerint megkülönböztette a rövid távú (pár hetes vagy hónapos), a hosszú távú (néhány éves) és a végleges migrációra vonatkozó terveket, továbbá a leggyakrabban vizsgált munkavállalási célú migráció mellett az egyéb (pl. tanulási) célú migrációs tervekre is rákérdezett. Az eredmények alapján 2013-ban a 18–40 évesek 27%-a tervezte rövid távra, 28%-a hosszú távra, 6%-a pedig végleg elhagyni az országot. A *halmozott migrációs potenciál* (a migráció legalább egyik formáját tervezők együttes aránya) 33% volt, ami megegyezik a TÁRKI által 2013 januárjában az adott korcsoportban mért értékkel. Tehát minden harmadik 18–40 éves tervezte, hogy hosszabb-rövidebb időre külföldre költözik. Ez különösen annak fényében magas arány, hogy a Népeségtudományi Kutatóintézetben készült becslés szerint az állandó lakhellyel rendelkező 18–40 éves magyar állampolgárok mintegy 8,1%-a 2012 és 2013 fordulóján már tartósan külföldön tartózkodott.⁵ Tehát a vizsgált korcsoport körülbelül ekkora hányadának – bár Magyarországon lakcímmel rendelkezett – esélye sem volt a bekerülni a pár hónappal később (2013. április és július között) készült reprezentatív felmérésünk mintájába.

A migrációs tervek zöme külföldi munkavállalásra irányult, a tervezők mindössze 14%-ának voltak *tanulási célú tervei* (is)⁶, és elenyésző volt az egyéb tervek aránya. Optimizmusra adhat okot, hogy a külföldi tanulást tervezők alapvetően nem végleg kívánják elhagyni az országot: mintegy kétharmaduk nyilatkozott úgy, hogy a tanulmányai befejezése után mindenképpen vissza szeretne térni, további egynegyedük pedig csak bizonyos feltételek esetén térne vissza.

A migrációs szándékot megfogalmazók a döntéshozási folyamat különböző szakaszában voltak: jelentős részük (43%) még csak fontolgatta a migrációt, 38%-uk állította, hogy komolyan foglalkozik vele, és csupán egyötödük (19%) volt, aki már meghozta a döntést. A kivándorlást tervezők körében a gondolatlanul komolyan foglalkozók, illetve a döntést már meghozók aránya jóval nagyobb volt (49%, illetve 26%). A migráció tervezett időpontját tekintve: a tervezők egynegyede még a vizsgálat évében, további 44%-a pedig egy-két éven belül szándékozott külföldre menni – és ebben nem volt jelentősebb eltérés a különböző időtávra tervezők közt. A migrációs tervek komolyságát a megvalósításuk vélt valószínűsége is tükrözi: a tervezők egynegyede vélte egészen biztosnak (23%), egyharmada nagyon valószínűnek (34%), és további 37%-uk inkább valószínűnek, hogy tervét megvalósítja. A megvalósítással kapcsolatos kételyeit csupán a tervezők 7%-a fogalmazta meg.

A különböző szűrőkérdések alapján a migrációt „*komolyan*” tervezők csoportjába azokat soroltuk, akik – bármilyen időtávra és bármilyen céllal is szándékoztak külföldre menni –

⁵ A becslés eredetileg a 18–49 éves népességre készült, és körükben 7,4%-ra becsülte a tartósan külföldön tartózkodók arányát (lásd: Kapitány – Rohr 2013). A 18–40 éves korcsoportra vonatkozó becslés elkészítéséért Rohr Adélnak tartozunk köszönettel.

⁶ Ez abból is adódik, hogy a 18 év felettieket lefedő mintába csak kis számban kerülhettek bele a külföldi továbbtanulást inkább tervező középiskolások.

saját bevallásuk szerint komolyan gondolkodtak rajta vagy már meghozták a döntést, továbbá még az adott évben vagy egy-két éven belül kívántak útnak indulni, és tervük megvalósítását egészen biztosnak vagy nagyon valószínűnek vélték. Ebben a megközelítésben *a migrációt tervező 18–40 évesek 36%-a bizonyult „komoly” tervezőnek, a teljes 18–40 éves népességén belül pedig 12%-ot tett ki az arányuk.* Bár ez utóbbi arány – ami a *valós migrációs potenciálnak* tekinthető (tehát azok arányának, akikről feltételezhető, hogy migrációs terveiket nagy valószínűséggel meg fogják valósítani) – nem tűnik soknak, azonban az adott korcsoportbeli teljes népességre vetítve valójában 370 ezer főt jelent.

A „komolyan” tervezők aránya a kivándorlási tervekkel rendelkezők körében volt a legnagyobb (46%), ugyanakkor kiugróan magas (67%) volt azok körében, akiknek már volt korábbi migrációs tapasztalatuk és újra szándékukban állt külföldre menni. A „komoly” tervek a már megtett előkészületekben is tükröződnek: míg a komolyan tervezők 84%-a tájékozódott már a külföldön tartózkodás, 85%-a pedig a külföldi munkavállalás feltételeiről, továbbá 58%-uk lakhatási lehetőségeket, illetve 57%-uk álláshirdetéseket nézegetett, a kevésbé komolyan tervezőknél ezek az arányok 63% és 61%, valamint 25% és 42%. Az előbbi csoport 51%-a már jelentkezett is külföldi munkára, míg az utóbbi csoportban ez az arány mindössze 16%. Jól látható, hogy az általánosabb előkészületeket a kevésbé komolyan tervezők jelentős hányada is megtette, azonban a konkrétabb lépésekre (mint például szálláskeresés vagy munkára való jelentkezés) többségüknél még nem került sor.

A migrációs tervek célországait tekintve eredményeink megerősítették a tükörstatisztikákból is kirajzolódó trendet: Ausztria és Németország továbbra is a legnépszerűbb célországok (mindkettő az összes említés 23%-ában szerepelt), de Nagy-Britannia is alig marad el tőlük (19%). Ez a három ország az összes említés kétharmadát (az első helyen történő említés háromnegyedét) adja, tehát a potenciális migráció továbbra is erőteljesen koncentrálódik a két hagyományos, illetve a munkaerőpiacát a 2004-es EU-bővítést követően elsők közt megnyitó „új” célországra. A „komolyan” tervezők esetében a célországokat illetően nincs jelentős eltérés: közel akkora volt a három fő célországot választók aránya (mind az összes, mind az első említésben), mint a tervezők teljes csoportján belül. Ugyanakkor a skandináv és az észak-amerikai országok csoportja valamelyest jobban kivehető a „komolyan” tervezők mentális térképén.

Mivel a migrációs potenciál alapján a migráció várható trendjének és irányának alakulása mellett részben az elvándorlók összetételére is következtetni lehet, figyelmet érdemel, hogy melyek azok a társadalmi-demográfiai csoportok, amelyekben az átlagosnál magasabb a migrációs szándék, illetve mely csoportokból kerülnek ki leginkább a „komolyan” tervezők (akiknél a migrációs tervek várhatóan nagyobb eséllyel valósulnak meg). Elemzésünk igazolta, hogy a háromféle időtávú migrációs tervet összesítő halmozott migrációs potenciál – mint korábbi vizsgálatok is kimutattak – különösen magas a fiatalabb népesség körében: míg a 18–40 évesek egyharmada, a 18–24 évesek 47%-a tervezett valamilyen migrációt.⁷ Főleg a rövid és a hosszú távú migrációt tervezők voltak jóval átlag feletti arányban a legfiatalabb korcsoportban, míg a végleges kivándorlást az átlagosnál valamivel többen tervezték a 30–34

⁷ A 40 év felettiéknél – a TÁRKI eddigi mérései alapján – a migrációt tervezők aránya már jelentősen visszaesik.

évesek körében. Különösen magas volt a migrációs terveket szövögetők aránya a 18 év feletti tanulók közt (53%), és ezek nem elhanyagolható része tanulmányi célú terv volt, ugyanis körükben 23,5%-ot tett ki a külföldi továbbtanulást tervezők aránya (szemben a teljes mintában megfigyelt 14%-kal).

A tervezők, illetve a „komolyan” tervezők *társadalmi bázisát* tekintve megállapítható, hogy azokban a csoportokban, amelyekben a nyers migrációs potenciál – azaz a tervezők aránya – átlag feletti, többnyire a tisztított, azaz valós migrációs potenciál – a „komolyan” tervezők aránya – is magasabb az átlagosnál. Ugyanakkor vannak kivételek is, így például a roma származásúak, illetve a Közép-Magyarországon és a megyeszékhelyeken élők bár az átlagosnál nagyobb mértékben terveznek migrációt, a „komolyan” tervezők aránya nem kiugró körökben. Vagy: miközben az egyetemi végzettségűek, valamint a Budapesten élők nyers migrációs potenciálja átlagos, illetve attól elmarad, a „komolyan” tervezők kissé átlag feletti arányban jelennek meg e csoportokban.

Összességében a valós migrációs potenciál – azaz a „komolyan” tervezők aránya – azokban a társadalmi csoportokban a legnagyobb, ahol az „új élet kezdésnek” kényszere – a jelenlegi élethelyzetből fakadóan – nagy. Ezek: az elváltak, az ország, illetve a saját helyzetük jelentős romlását érzékelők, a nélkülözések között élők, illetve anyagi gondokkal küszködők, valamint a munkanélküliek. Ugyanakkor *az átlagosnál nagyobb a „komolyan” tervezők aránya azokban a csoportokban is, amelyek olyan erőforrásokkal, tőkével rendelkeznek, amely a migráció „sikerét” növelheti*: idegen nyelvet beszélők, egyetemi végzettségűek, érettségizettek, szakmunkásként dolgozók, fiatalok.

A többváltozós elemzés (a nem, korcsoport, iskolai végzettség, településtípus, saját gyermek megléte, gazdasági aktivitás és szubjektív anyagi helyzet változóit tartalmazó logisztikus regressziós modell) is megerősítette, hogy a migrációs tervek a 18–24 évesek, az egyetemi végzettségűek, a városokban élők, az elváltak és a nőtlen/hajadon családi állapotúak, a tanulók, valamint a rossz anyagi helyzetben lévők körében fordultak elő a legnagyobb eséllyel. A saját (18 év alatti) gyermek megléte viszont csökkentette a migráció tervezésének esélyét. Ha a „komoly” tervek előfordulását nézzük, csak az iskolai végzettség, a családi állapot és az anyagi helyzet mutat szignifikáns hatást: legnagyobb eséllyel az egyetemi végzettségűek és az érettségizettek, az elváltak, valamint a legrosszabb anyagi helyzetben lévők voltak „komoly” tervezők.

A korábbi migrációs tapasztalat, valamint a külföldön élő kapcsolatszemély szintén jelentősen növelte mind az általános tervek, mind a „komoly” tervek előfordulási esélyét. Azoknak, akik már éltek (15 éves koruk óta legalább három hónapig folyamatosan) vagy dolgoztak (legalább egy hónapig) külföldön, a kétharmada tervezett újabb migrációt, és 45%-uk volt „komoly” tervező. Külföldön élő kapcsolatszemély megléte esetén – attól függően, hogy rokonról, barátáról vagy ismerősről volt szó – 49 és 56% között mozgott a tervezők aránya, továbbá 20 és 26% között a „komoly” tervezőké. A többváltozós modellekben az *idegennyelv-tudás, a korábbi külföldi tapasztalat és a külföldön élő kapcsolatszemély szignifikáns* – és a migrációs szándék előfordulását jelentősen növelő – hatása az előbbieken

felsorolt társadalmi-demográfiai változókra kontrollálva is megmaradt, és jóval erősebbnek bizonyult a „komolyan” tervezők esetében.

Ugyanakkor ez utóbbi három tényező figyelembe vétele fontos összefüggésre világított rá: az egyetemi végzettség hatása megváltozott, és már nem növelte, hanem ellenkezőleg, a felére csökkentette a migrációs tervek előfordulásának esélyét. Ez arra utal, hogy a magasabb iskolai végzettségűek valójában az egyéb erőforrásaik – humán tőkéjük (nyelvtudás, migrációs tapasztalat), kapcsolati tőkéjük – következtében terveznek nagyobb eséllyel migrációt, ugyanis ezek az erőforrások várhatóan csökkentik a migráció költségét és kockázatát. Viszont ezekre a migráció során hasznosítható tőkékre kontrollálva az iskolai végzettség hatását, az egyetemi (sőt a főiskolai) diplomával rendelkezők migrációs terveinek esélye kisebb, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűeké. A „komolyan” tervezők esetében a felsorolt tőke-változók bevonásával a felsőfokú végzettség hatása már nem volt szignifikáns, viszont a szakmunkás végzettség és az érettségi növelte a „komolyan” tervek előfordulási esélyét.

A megkérdezettek 7%-a élt, illetve 9%-a dolgozott már korábban (vagy a vizsgálat idején is) külföldön. A migrációs terveket a korábbi migrációs tapasztalattal együtt tekintve elmondható, hogy 2013-ban a ténylegesen (nem csupán lakcím szerint) *az országban tartózkodó 18–40 éves népesség 36%-a volt személyesen „érintett” a migrációban* oly módon, hogy már élt/dolgozott külföldön, vagy éppen tervezte a migrációt, és ez az arány 48%-ot tett ki a 18–24 évesek körében. Bár feltételezhető, hogy a migrációs tervek nagyobb valószínűséggel, illetve hamarabb valósulnak meg a „komolyan” tervezők körében, nem állítható, hogy a kevésbé komolyan tervezők (sőt akár az éppen nem tervezők) esetében a migrációra a későbbiekben – ha a kényszerek erősödnek, vagy például a migráció kockázatát csökkentő kapcsolathálók növekednek – nem kerül sor.

A kutatás kiemelt célja volt, hogy a *migrációval kapcsolatos várakozások* (a migráció várható előnyeire illetve hátrányaira vonatkozó percepciók), valamint a *fontosabb életút-események* szerepét is vizsgálja a migrációs szándékok, tervek kialakulásában.

A migrációval kapcsolatos várakozások szerepe

Ajzen (1991) tervezett viselkedés elmélete alapján a migrációs szándék a migráció következtében várható előnyök és hátrányok – többé-kevésbé tudatos – mérlegelése révén alakul ki. A migrációhoz kapcsolódó pozitív várakozásokat megfogalmazók feltehetően nagyobb eséllyel terveznek maguk is migrációt, mint azok, akik inkább negatív változásokkal számolnak. A migráció feltételezett hatásainak – az élet különböző területein várható előnyeinek illetve hátrányainak – a megítélése, és a migrációs tervek megléte vagy hiánya közötti összefüggés ugyanakkor a migrációs döntések motivációira, illetve az ösztönző és korlátozó tényezőkre is rávilágít.⁸

Az eredmények jól tükrözik, hogy a vizsgált 18–40 év közötti korosztály elsősorban anyagi helyzetében és munkahelyi kilátásaiban feltételez(ne) javulást külföldre költözés

⁸ A migráció feltételezett hatásaira vonatkozó kérdés a magyar kutatások közül az *Életünk fordulópontjai – Erdély* vizsgálatban szerepelt először (e vizsgálat migrációs kérdés-blokkjának kialakításában magunk is részt vettünk), ennek apróbb változtatással történő átvétele az eredmények összehasonlítását is lehetővé tette.

esetén, de azok aránya is magas, akik úgy vélik, hogy az időskori biztonságra, a boldog és elégedett életre, valamint a szabadságra is nagyobb esélyük lenne külföldön. Személyes kapcsolataikról (szüleikkel, partnerükkel, általában a családdal, barátaikkal) ugyanakkor legtöbbször úgy vélik, hogy nem változtatna rajtuk, vagy inkább rontana, ha külföldre költöznének. Többségük a környezete róla alkotott véleményéről, valamint a magyarság (anyanyelv, kultúra) megőrzésének lehetőségéről is azt feltételezi, hogy nem változna a migráció következtében.

A migrációt tervezők és a nem tervezők várakozásait összehasonlítva viszont kirajzolódnak a különbségek. Az előbbieket valamennyi felsorolt területen nagyobb arányban várnak javulást a migráció révén. Különösen a „komolyan” tervezők pozitív várakozásai kimagaslóak: az anyagi helyzetét, a munkahelyi kilátásait, az időskori biztonságát, a boldog és elégedett életet, valamint a szabadság meglétét illetően 86–97%-uk javulást vár. Bár a migrációt nem tervezők többsége is úgy véli, hogy anyagi helyzetében (78%) és munkahelyi kilátásaiban (51%) javulást hozna a migráció, de ugyanakkor az egyéb területeken (leginkább a személyes kapcsolatokat és a magyarság megőrzését illetően, de a környezetük véleményében is) sokkal nagyobb arányban feltételeznek negatív változást, mint a migrációt tervezők. Ezek tehát fontos visszatartó/korlátozó erőt jelentenek. A családdal és a barátokkal való kapcsolata rosszabbodásától a migrációra készülők egy része (a „komolyan” tervezők 23–27%-a) is tart, jelentős hányaduk (38%) viszont a partnerkapcsolatában javulást vár a migráció révén. Ugyanakkor számukra az egyéb területeken feltételezett/várt előnyök az említett „kockázatok” ellenére is fontos ösztönző erőt jelentenek. Eredményeink rávilágítanak az erdélyi és a magyarországi fiatalok migrációját ösztönző és korlátozó tényezők közötti nagyfokú hasonlóságra is.

A többváltozós elemzésben a migrációval kapcsolatos várakozásokat összesítő változóval dolgoztunk, amely azt vette figyelembe, hogy a pozitív vagy a negatív várakozások voltak-e többségben, vagy egyforma arányban. Míg a migrációt nem tervezők közel fele több területen feltételezett rosszabbodást, mint javulást, a migrációt tervezők zöménél (a „komolyan” tervezők 93%-ánál) a pozitív várakozások voltak többségben. A migrációval kapcsolatos pozitív várakozások jelentős mértékben növelték a migrációs tervek – és különösen a „komoly” tervek – előfordulásának esélyét (valamint a modell magyarázó erejét is). Ugyanakkor e változó bevonásával a modellbe mind az iskolai végzettség, mind az anyagi helyzet előbb említett hatása az általános tervekre eltűnt, ami azt mutatja, hogy e tényezők az általános migrációs szándékot a várakozásokon keresztül befolyásolják.

A fontosabb életút-események szerepe

A nemzetközi szakirodalomban több vizsgálat is kimutatta, hogy bizonyos életút-eseményeknek leginkább a migrációs folyamat döntési szakaszában van fontos szerepük. Ebből kiindulva kutatásunk egyik újdonsága (hazai viszonylatban) az *életút-események szerepének vizsgálata* volt: egyfelől arra kerestünk választ, hogy milyen korábbi és jövőbeli (tervezett) életút-események vannak összefüggésben a migrációs tervekkel, másfelől azt is vizsgáltuk, hogy ezek szerepe eltér-e az általános és a „komoly” migrációs tervek esetén. Tekintettel az általunk vizsgált népességre (18–40 évesek), az életút-események közül azokat

vettük figyelembe, amelyek leginkább a fiatal felnőttkorra jellemzőek, azaz leggyakrabban ebben az életszakaszában fordulnak elő.

Többváltozós elemzésünk azt igazolta, hogy a korábbi (a kérdést megelőző 3 évben előforduló) életút-események közül a válás vagy az élettársi kapcsolat megszűnése, a munkába állás, a munkanélkülivé válás vagy munkahelyváltás egyaránt növelte a migrációs tervek előfordulását, miközben a gyermek születése volt az egyedüli, amely csökkentette. Az „előrevetített”/tervezett események közül a (felsőfokú) tanulmányok elkezdése vagy befejezése, az élettársi kapcsolat létesítése, a szülői ház elhagyása és a munkába állás voltak azok (a 3 éven belül tervezett) események, amelyek növelték, és a gyermekvállalási tervek azok, amelyek viszont csökkentették a migrációs szándék esélyét. Ez utóbbi jelenti tehát az ún. „versenyző tervet”, amely a migrációs döntést háttérbe szorítja, vagy kizárja. Mindezek az életút-események az alapmodell változóira (nem, korcsoport, iskolai végzettség, településtípus) kontrollálva mutattak szignifikáns hatást. Nagyobb része azonban e hatásoknak a családi állapot, a gazdasági aktivitás, valamint az egyéb – anyagi, humán, kapcsolati – töke-változók bevonása után is megmaradt, ami jól mutatja az életút-események fontos szerepét migrációs döntési folyamatban.

Az a feltételezésünk, hogy a „komoly” tervekre nagyobb hatása van a vizsgált életút-eseményeknek, mint a kevésbé határozott terveknek, szintén igazolódott. A „komoly” migrációs tervek esélyét leginkább a korábbi (az elmúlt 3 évben bekövetkezett) válás vagy élettársi kapcsolat megszűnése és a munkavállaláshoz kapcsolódó események (munkanélkülivé válás, munkahelyváltás), valamint az „előrevetített” válás, a szülői ház tervezett elhagyása és a tervezett munkába állás növeli; miközben mind a korábbi, mind a tervezett gyermekvállalás legalább felére csökkenti. Mindezek az eredmények azt mutatják, hogy az elszakadással, valamely életszakasz lezáródásával járó életesemények – feltehetően egyrészt bizonyos társas kapcsolatok meglazulásával, másrészt olykor az „elszakadásból” (például a munkahely elvesztéséből) fakadó kényszerből is – megnövelik a valós migrációs szándék kialakulásának esélyét.

A kutatásban részt vettek:

Vezető kutató: Gödri Irén

Közreműködő kutatók: Feleky Gábor Attila (a kutatás második évétől), Tóth Erzsébet Fanni (a kutatás első évében)

Hivatkozások:

- Ajzen, I. (1991): The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179–211.
- Ajzen, I. (2005a): From intentions to actions. In *Attitudes, Personality and Behavior (Second Edition)*. Milton-Keynes, England: Open University Press, 99–116.
- Ajzen, I. (2005b): Explaining intentions and behavior. In *Attitudes, Personality and Behavior (Second Edition)*. Milton-Keynes, England: Open University Press, 117–141.
- Buck, N. (2000): Using panel surveys to study migration and residential mobility. In D. Rose (ed.): *Researching Social and Economic Change. The uses of household panel studies*. Routledge: London and New York, 250–272.
- Chort, I. (2012): *New insights into the selection process of Mexican migrants. What can we learn from discrepancies between intentions to migrate and actual moves to the U.S.?* Paris: School of Economics, Working paper, 2012 – 18.
- Fassmann, H. – Hintermann, Ch. (1998): Potential East-West Migration. Demographic Structure, Motives and Intentions. *Czech Sociological Review*, 6(1), 59–72.
- Fawcett, J. T. (1985): Migration psychology: new behavioral models. *Population and Environment*, 8(1/2), 5–14.
- Gödri, I. – Kiss, T. (2009): Migrációs hajlandóság, tervek és attitűdök az erdélyi magyarok körében. In Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. KSH NKI Kutatási Jelentések 86. 183–218.
- Gödri I. – Feleky G. A. (2013a): Migrációs tervek megvalósulása egy követéses vizsgálat tükrében. Az előzetes migrációs szándék, a várakozások és a külső elvárások szerepe. *Demográfia* 56. évf. 4. szám: 281–332.
- Gödri, I. – Feleky, G. A. (2013b): Elvándorló fiatalok? Migrációs tervek a magyarországi 18–40 évesek körében. *KorFa Népesedési Hírlevél*, 2013/5.
- Kapitány B. – A. Rohr 2013: A Magyarországon állandó lakcímmel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok mintegy 7,4 százaléka tartózkodik jelenleg tartósan külföldön. *KorFa Népesedési Hírlevél*, 2013/ 3.
- Kley, S. (2011): Explaining the stages of migration within a life-course framework. *European Sociological Review*, 27(4), 469–486.
- Kley, S. – Mulder, C. H. (2010): Considering, planning, and realizing migration in early adulthood. The influence of life-course events and perceived opportunities on leaving the city in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25. 73–94.
- Mulder, C. H. – Clark, W. A. V. (2000): Leaving home and leaving the state: Evidence from the United States. *International Journal of Population Geography*, 6, 423–437.
- Mulder, C. H. – Wagner, M. (1993): Migration and marriage in the life course: a method for studying synchronized events. *European Journal of Population*, 9, 55–76.
- Van Dalen, H. P. – K. Henkens (2007): Longing for the good life: understanding emigration from a high income country. *Population and Development Review*, 33(1), 17–45.